

XI. L E V É L.

*Költ Komáromban Sz. András Havának
7. Napján.*

A Pozsoni Kertnek folytatása.

Köszegről. 1789. Osz. 17. Napj.

A Mindenes Gyűjteménynek II-dik Negyedben ki-adott III-dik Levelébe, egy Szathmári Tűdősítés vagy on bé-iktatva arról, hogy már az el-múlt Században vóltak olly tűdős Magyar Férjfjak, kik a' kertész-
kedés' Tudományjával magoknak Nevet, másfoknak pedig Hasznot szerzettenek. — Először emlékezik *Mizdld Antalról*, másodszor pedig *Lippai Fánosnak harmadik könyvben foglalt Gyümölsös Kertjéről*. — Mivelhogy én a' napokban egy itt lakozó T. T. Úr' könyvei körül forogván, ugyan azon könyvet, mellyben a' *harmadik könyv Gyümölsös kert* is fel-találtatik, az ő tsak nem tellyes egészfégeben meg-találtam; szűkfégesnek ítéltém a' dolognak meg-világosítáfa végett a' következőket fel-jegyezni: — Azon munka, melly a' *Gyümölsös kert*et elő - adja, következő *Titulus* alatt jött világoiságra: *Pozsoni kert,*
L ki-

kiben minden kerti munkák, rendelések, virágokkal, veteményekkel. fákkal, gyümölcsökkel és kerti tsömötékkal való bajmoldások, azoknak nemek, hasznok, bétsindlások, bővségesen Magyar nyelven leírattatának; kiváltképpen azok, a' kik Esztergomi Érsek Urunk ő Nagysága, Pozsonyi kertében taláztatnak, az Nemes Magyar Nemzetnek közönséges hasznára, Jesuiták rendin való P. Lippai János által, kinek első könyvre nyomtatott Nagyszombatten az Adémiai betűkkel, az többi Bétslen Cosmorevius Máthé, Tsászár Urunk ő Felsőge Könyvnyomtatójának betűivel. Anno. 1664. Ezen könyv fel vagyon oízolva 3. könyvre, az első virágos; a' második veteményes, a' harmadik pedig gyümölcsös kertet foglal magában. Az első még 1664-ben, a' harmadik 1667-ben, a' másodiknak ki-nyomtatásának ideje, minthogy első titulusa benne nintsen, bizonyosan meg nem határozthatatik, de hihető, hogy a' 3-dik könyvvel egy időben, úgy mint 1667-dik esztendőben jött-ki Bétsben. A' harmadiknak a' végében vagyon a' könyvnek bé-fejezése egy különös Levélben, mellyből azt is meg-lehet tudni, hogy P. Lippai János a' Trenchini Hé-vízben Sz. Iván Havának 2-dik napján hólt-meg 1662. — Ezen könyvben, nevezetesen a' 2-dik

ve-

veteményes könyvnek 141-dik felén emlékezet vagyon Mizáldus Antalról, mellyből kivetszik, hogy ez elébb írta vólt kertészkedő könyvét Lippai Jánosnál. — A' három könyvnek végéhez vagyon ragasztva az *Oeconomicum Calendarium*, a' mellynek kiadáának ideje, minthogy első titulusa, valamint a' második könyvé, hibázik, nem tudhatik, Ezen Calendáriomnak bé-fejezésében így szóll az Író: „ *Mivel pedig ennek a' Calendáriomnak nagyobb része a' kerti munkára szolgál, lépünk mi is olly kertbe, kiben mint egy tükörben, 's a' t. fel-találjuk a' tökéletes ép kertnek rendelését, 's a' t. az pedig Magyar Országban Észtergomi Ersek Urunknak Pozsoni kerte. 's a' t. Erről leszen írásom a' következő majorfágról írtt könyvnek 2-dik részében, kinek mint egy Hopmesterül előbótsátottam a' Calendáriomot.* „ Ebből a' tetszik-ki, hogy ezen jó Úr, Magyar Hazánknak egy jó majorfágról szándékozott vólt írni, de tellyesíthette é, vagy sem, kétséges, minthogy olly hamar meghalálozott. — Valójában ezen könyvnek Jófága, Hafznofsága meg-érdemlené, hogy némelly tehetősebb nagy érdemű Magyar Úraink újabban ki-nyomtatnának; mert ebben nem tsak egyedül a' viragoknak, veteményeknek és gyümöltsöknek mi móddal lehe-

tő plántáltatások foglaltatik, hanem mind
eggyiknek lok fele haiznok különösen le-va-
gyon benne írva. Az első könyv terjed
148, a második 244, a harmadik 302, a Ca-
lendarium pedig 62. paginára nagyobb 4-ben.

*Gellértnek a' második Fridrik Király ál-
tal való ditsereje. Lásd a' Fridrik
Aunkának hetedik kötetjében, a' Berli-
ni ki-adás jzerint, a' 215-dik levelet.*

*Le ciel en dispenseant ses dons
Ne les prodigua point d' une maine libe-
rale, et cet.*

Az Ég gazdagítván jó-téteményével,
Nem tekozlá azt ránk bővleges kezével;
Némellyet el-olztván, többit meg-tagadja;
Hogy egy Nemzet a' mászt nem igen haladja,
Böv ajándékait, úgy közölte vélek:
A' Frántzok nyájafak; az Anglusok mélyek.
A' mit ő tsudakepp' tőlünk meg-tagadott,
És különös díszül más Nemzetnek adott;
Azt tsak kevélységünk állítja magának,
Melly gyakran kórónkat tartatja rózfának.
Ez szerzi, hogy magunk' úgy fel-magasztaljuk,
Hogy elmenk' másénál élefebbnek valljuk.

*Ama' vitézfég vólt Spárta Ditsőfége,
Nem vólt bajnokinak sem száma, se' vége,
Mellyeket maga Márs nevelt vólt keblében;
Midön az Athénas város ellenében,*

A'

A' szép tudományok' gyümöltseit fzedte,
 'S kifiztő édeségét tsendesen ízlette.
 Spárta Vitézfégét tartja birtokában
 Nemzetünk, hány vitézt írt már Króni-
 kaban?

Kik az Emlékezet' útjára szert tettek,
 Örök Templomába, de bé nem mehettek,
 Tsak kezekben hervad azon szép rózfájok,
 Mellyel kofzorúzta azokat Tsatájok.

Szaxonjai Hattyú! e' titkot elföben
 Mellyet a' Termézet tart fösvény kezében,
 Te ragadhattad-ki! Te szép énekeid'
 Zengési szoktatták édesre eleid'
 Ama durva nyelvét, és kemény Hangzáfát,
 A' mellyért fokaktól nyerte útáláfát;
 Te ígérsz Múzfádnak gyönyörű Hangjában,
 (Járván ama' dítső Márónak nyomában)
 A' Pálma ágot nyert gyöztes Németeknek
 Fébus borostyánját érdemes Neveknek.

Ezen halhatatlan Emlékezetű Király-
 nak (mert a' jó Királyt soha se lehet elegen-
 döképpen dítsérni) Koppenhágában *Suhm*
 nevezetű Kamarás Úr ezen jegyzésre méltó
 Koporló-Írást tette.

H. S. E.
 illé
 cujus Nomen
 L 3

ma-

maxima Laus
FRIDERICUS II.
 Borufforum Rex.
 Armis Cæfar, Pace Augustus,
 In Republica gerenda Vespasianus,
 Philofophia Marcus.
 Vita Antoninus.
 Regum Exemplum.
 Sine Exemplo
 Maximus.

Sz. O.

Itt nyugfzik
 az

a' kinek Neve
 leg-nagyobb dítséret,
 II-dik **FRIDERIK,**
 Prufzáziai Király,
 a' hartzon Cezár, békefégben Augustus,
 az Igazgatásban Vespasianus,
 a' böltfelkedésben Marcus,
 életében Antoninus,
 a' Királyok' Peldájok,
 maga példa nélkül,
 leg-nagyobb.

Ama' szép Erköltsü Gellertről egy Anekdot.

Egy idegen útazó, ki Gellertnek írafait
 olvasta vólt, él-tökéllete magát, hogy ezen
 nemes

nemes Férjfiút meg-kísértse, vallyon az ő tselekedetei meg-egyeznének é az ő erkölcsi Tanításvával. El-megy tehát hozzá, né-melly szegény deák' formába öltözkedvén, és mutatott kefergélssel panaszolkodott előt-te, hogy a' Gazdaja ki akarná azontúl hány-ni szállásából, ha azonnal a' szállás-bért, a' 10. talléroka meg nem fizetne, és minden pénzből szükölködnék. — — Gellért azon-túl szekrényének indul, meg-nézem, úgy mond, ha van é annyira való a' kezem kö-zött. Elő-veszi minden pénzét, melly 15. tallérból állot vala, azoknak is tíze' oda-ada-fára él-tökéllette magát; ad megint, úgy mond, az Isten többet. — Erre az idegen nyakara borúl; nagy lelkű Férjfiú! meg fogláz é botsátani vakmerőségemnek? úgy mond, nem vagyok én olly szükölködő, hanem e-gyedül azt akartam meg-tapasztalni, vallyon meg-eggyezel é tanításvoddal, — Mellyre Gellert: *miért ne tselekednék úgy, mond ő, a' mint tanítok?* Anekd. Lex.

Pozsoni Szemináriumból.

MARIA THEREZIA ditsőséges Anyánk.

Mikor e' vitéz Pallás ellen 1740-ben olly számos ellenfégek támadtak-fel, hogy egy panaszolkodó Levelében így írt: *nem tudom marad é tsak egy Hebfégem is, a'*

hol az én méhemnek gyümölcstét (a' mostan ditsőfégesen uralkodó II-dik Józsefet) el-szülhessem? Az Anglufoktól kért vólt egynehány millió pénzt Interesre. — Ezt meg-hallván a' híres *Marleborough* felesége, némelly Dámákkal öszve befzéllt, 's fél millio Rhénes forintot küldöttek a' Követhoz Londonban, hogy azt Mária Thériziának ajándékozzák. — Ezt meg-hallván a' nagy lelkü Mária Thérizia, szívesen köszönte, de el nem vette. —

De az Anglus Dámáknak ezen jó szívűségek olly mélyen bé vólt nyomattatva emlékezetébe, hogy még 1778-ban egy Anglus Lady lévén Bétsben nála, a' vólt a' leg-utólsó szava hozzá: Köszöntöm azokat a' nemes szívü Anglus Dámákat. —

Melly különös indulattal vífeltetett legyen ez a' nagy Királyné a' Magyar Nemzethez is, az 1741-ben hozzá mutatott szívességéért, meg - mutatta azzal, hogy halála' óráján is azt mondotta, hogy a' Magyaroknak szívességek, mellyet akkor megbizonyítottak, most is olly elevenen forog előtte, mintha az nap esett vólna. — — Főképpen pedig azzal, hogy a' Magyar Nemzetet különösen kötötte kedves Fijának, a' II-dik Józsefnek szívére. — — —

Mikor ennek a' halhatatlan Mária Thériziának ki-múlása Berlinbe meg-hallatott,
amaz

amaz egyetlen egy Friderik, így írt a' többek közt D' Alembert-hez küldött Levelében: „ Meg-hólt Mária Theresia , a' ki „ vólt a' maga Nemének ékeisége, és a' „ Koronának ditsőfége. — Én sokszor ha- „ dakoztam ellene; de soha se vóltam el- „ lenfége. „ — — — — —

A' Találós Mese vólt *Magyar Korona*; a' Rejtett Szó *Véréb*, mellyben van *vér, ér, bér, rév, Véber*.

Találós Mese.

Két nevem olyan van, mellynek mindnyá-
ja hazugfág.

Nem vagyok én szörnyeg; sem véres hadra
jelenfég.

Mim van költsönözöm; de tsak ezt bölts
tudja felölem;

Nem kétlem magad is bölts lészel, hogy ha
fel-öldasz.

Pozsoni Szemináriumból.

Rejtett Szó.

Én ki-legyek rajtam fáradhat furtsa varáslí

Elme törésével, míg kí-találja nevem.

Testemnek végén tégy nyújtást egyre belölem

Ollyan lesz', millyen szélte fejedre hajól.

L 5

Egy

Egy u-ével szaporítt vászóny', posztóba ke-
reshetz.

Testemen által nézsz: kedves is asztalodon.
Egy S-fel töldj-meg; nem léfzek mezfze fe-
jedtől,

Ott nyugszom gyakran. Tartsa-meg a'
ki fel-óld.

Korbélyi János, Pozs. Neven, Pap.

*A Kerefstégnek Orvosi szemekkel való
meg-vizsgálása, Pozsony. 3 1/2 árku-
sokban.*

Ezen kis munkának érdeemes Írója, mi-
nekutánna hozszan mutogatja, mitsoda nya-
valyákat okozhat a' testnek, vagy annak
valamelly részének hirtelen való meg-hülé-
se, három kérdéseket tesz'-fel az utólló le-
yelen.

1. Vallyon a' hideg vízzel való kerefstelés nem gátolja é a' népeseést? — 's nem nevelné é a' lágy meleg vízzel való Kerefsteles?

Erre azt feleljük:

1. Itt nálunk, főt másutt is, a' mennyire tudjuk, mind a' Catholica, mind a' Protestans Ekklefiákban télen lágy meleg vízzel kerefstelnek. —

2. Inkább hibáznak a' Szülék abban, hogy a' tsetsemöket igen nagy melegben tar-

tartják, mint azzal, hogy meg-hűlni enged-
 nek. Mikor a' kereftégre küldik is, úgy
 bé-takarják 's kötözik meleg dunnával, hogy
 szörnyű hidegnek kellene annak lenni, a'
 melly nem hogy fél óra alatt, míg a' ke-
 reftelés meg-esik, hanem tíz, tizenkét órá-
 ig is nekik árthatná, hozzá tévén azt, hogy
 a' kis gyermekek melegebb vérűek, mint
 á' nagy emberek, minthogy az ő (*pulsu-
 sók*) 120-at is üt addig, míg a' miénk hat-
 vant vagy hetvent.

3. Hogy ilyen jól bé-takartt tsetsemő-
 nek feje egy minuta vagy pertzentés alatt
 fel-fedeztetik, 's feje tetejére (nem feje lá-
 gyára) egynehány tsepp víz töltetik, ez a'
 kitsinynek ártására nem lehet; annyival is
 inkább, hogy ez a' rövid ideig tartó fel-fe-
 dezés is nem az útszán, hanem a' Templom-
 ban esik-meg, a' hol koránt lints olly hideg
 mint kívül, mikor kivált számofabb a' Gyü-
 lekezet, mellynek párája által melegítettik.
 — Ezenkívül ilyenkor az okos Bába a'
 kisednek fejét ruhával meg-törli, minek-
 előtte fő-kötőjét fejébe tenné 's bé-takarná,
 's a' t.

4. Hogy valaha a' kereftés által tsak
 egy tsetsemő is meg-ölettetett vólna, azt
 soha sem hallottuk. Hogy sok tsetsemők
 meg-halnak, azt tudjuk: de hány okai le-
 hetnek az ő haláloknak? 's mi is lenne a'

Vi=

Világból, ha mind meg-élnének? — A' több okok között sok tsetsemőket ki-végez a' Szüléknek az a' tsak nem közönséges roszsz szokások, melly szerint úgy vélekedvén, hogy a' kis gyermek éhen jő bé e' Világra-mihelyt látják hogy az Anyjának két három óra múlva teje nints, kilentz 's tíz hónapi szoptatós Afzszonnyal egyfzer kétfzer meg-szoptattatják, melly által mind az Anyjának, mind a' tsetsemőnek nagy veszedelmet 's halált is okoznak.

Az Anyjának úgy, hogy a' kis gyermek igen könnyen jutván az ilyen szoptatós Afzszonnyak tejéhez, úgymint a' kinek emlőjének bimbója puha, 's a' tejét könnyen adja, nehezen veszi-el azután a' maga Anyjának emlőjét, mellyből nehezebben szophat. Ez által az édes Anyjának emlője meg-telik; meg-dagad, 's ha eleit nem veszik, a' fene is belé esik. — Ezt pedig mind az okozta, hogy a' kisedet először más szoptatta-meg; mert ha a' kised éhes lett volna, akármelly kitsiny lett volna is az Anyja' emlőjének bimbója vagy szemje, még is ki tudta volna ő azt szopni. — De igen veszedelmes, sőt halálos lehet ez a' roszsz szokás a' tsetsemőknek is. Minthogy a' kisedek az ő Anyjok' méhekben ki nem tisztúlhattak, mikor a' Világra születtenek tele van mind gyomrok, mind hurkájok fekete rútsággal, melly *meconiumnak* nevez-

tetik. Ezt semmi jobban ki nem tisztíthatja, mint az édes Anyának savós teje, melly minden herbaténél 's *manna saft*-nál jobb. — De a' más szoptatós Afzfzonymnak 'síros teje ezt a' feketeséget még jobban meg-sűríti 's meg-keményíti, melly miatt sok gyermekek el-halnak, mások pedig hofzfas fínlödözésre készíttetnek, 's a' t.

A' II-dik Kérdése az érdemes Authornak ez. Vallyon nem jobb volna é a' Papoknak a' Szülék' Házokhoz menni, mint a' Templomban kereszteni?

Erre azt feleljük:

1. A' népesebb Városokban, mint Bétsben, Budán, Debretzenben 's egyebütt egész Komédia lenne nézni, miképpen járnának egy felől a' Catholikus, más felől a' Protestáns, harmadik felől a' Rátz Papok, ki ki egy Bábával, házról házra, 's utzáról utzára kereszteni, úgy hogy Debretzenben 's Bétsben akár soha egyebet a' Papok ne is tsinálnának. — Talán még ez egy új alkalmatofságot adna az úgy nevezett Erős Lelkeknek, Valláfunk' szent tzeremóniáinak tsúfoláfolokra? 's a' t. — —

2. A' Keresztelés nem tsak abban áll, hogy a' Pap a' tsetsemő' fejére töltsön egynehány tsepp vizet; hanem abban, hogy ez által a' kised a' Jépus' Anyafzentegyházába bé-oltassék, az egész Gyülekezetnek
mint

mint e' világnak új lakosa, 's az Ekklesiának új tagja bé-mutattasék, 's Kereszt Atyjainak szájokkal a' Jéhus zászlója alá bé-esküdjön. — E' pedig sohol sem mehet olly díszesen és illendő méltósággal véghez, mint a' Templomban. — Milsoda örömökre vagy on a' szüléknek, hogy mint a' régi Ekklesiában, úgy ők is a' magok kisedeket az Úrnak ekképpen mutatják-bé, 's az egész Gyülekezet fohászokodik érttek, hogy a' mint külfő vízzel meg-mosattatnak, úgy az Isten a' maga szent Lelkével szülje újjá őket, 's a' t.

3. Abból hogy az Úr Vatsoráját háznál is ki-szolgáltatik a' betegnek, nem lehet azt ki-hozni, hogy tehát a' Templomban való keresztelést el lehetne hagyni. Mert az Úr Vatsorája tízfzer tizenkétfzer minden esztendőben közönséges helyen egész díszességgel ki-szolgáltatik, és így e' Sz. Sákramentomnak méltósága azzal, hogy néha közönséges háznál vitetik véghez, nem kisebbítetik-meg. — De a' Keresztféggel tsak egyszer él az ember egész életében, 's ez által példáztatik az Ekklesiába való bé-vé-tettetése, 's újjá születetése; 's ha tehát a' Szülék' Házokhoz járnának keresztelni, majd tsak nem olyan lenne ez, mintha a' Király Tisztjei mikor a' zászló alá akarnák esketni a' Katonáknak választott személlyeket, kinek kinek házához mennének, 's ott esketnék-fel azokat.

4. A' Vallás nem állhat-fel tzeremoniák, vagy külfő Isteni tižtet nélkül, mert az ember nem tsak lélekből, hanem testből is áll. Hogy pedig az ilyen külfők, minéműek a' szent Sákramentomok, a' magok méltóságokat a' köz nép előtt el ne veszítsék, szükfég hogy illendő dízfesseggel vitettefse-nek véghez. — Igen könnyen meg-eshetne, hogy ha a' Keresztség nem a' Templomban szolgáltatónk-ki, az egygyügyü Közfég előtt útálatba menne. —

(A' többi következik.)

Fegyzés.

Majd minden Íróink különböznek az egynek (*unus*) le-írásában. Ha a' 'Sidó szót *achd* vagy *echd*, melly egyyet jelent, mellyből lett nyelvünkben az *egy*, szorosabban követnének, így kellene írunk *edj*, *edjesítem* 's a' t. — De míg valaki, mint már említettük, a' *Helyes-írás'-módját* fundamentomosan ki nem dolgozza, addig ilyen változtatást magunktól nem tsinálunk; hanem addig is talán közönfégesen bé lehetne venni azt, hogy a' kettős *gygy* így írattasfék, *ggy* *eggyütt*, *eggyesítem*, mint ezt *könnyü*, így írjuk *könnyebb*? —

Te

Te Deum laudamus. —

Mindenütt nagy örömmel énekeltetettel a' *Te Deum* a' Hertzeg *Kóburg Hohenlőé* és *Loudon* által nyertt hármias győzelmekért —

De mivel az ilyen közönféges örömeket mindenkor keserűfeggel elegyítheti az a' gondolat, hogy ezt a' győzödelmet sok embereknek halálokkal nyertük: nem enyhithetnénk é meg ezt a' keserűféget is néminémüképpen azzal, ha a' meg hóltakról különösen meg-emlékeznénk. — Mivel mi az ő testeknek nem adhatjuk-meg azt a' ditsőféges pompát, mellyet adtak az Athénásbéliek hajdan a' Hazáért meg hóltt vitézeiknek: nem lehetne é leg-alább az ő Özvegyeiknek 's árváiknak egy tized-részét adni annak, a' mit ilyenkor vendégfégekre 's múzsikákra költünk? Nem lehetne é törvényül tenni, azt hogy a' kik így a' magok hólt testek által készíttetek győzödelmet a' többeknek, azoknak özvegyeik a' prédában két részt vegyenek? Igen nagy serkentésekre szolgálna a' vitézeknek az is, ha a' hartz után az el-estteknek neveik a' tábor hallására el-olvastatnának, 's valamelly Generalis azoknak vérengző testeik felett egy rövid de hathatós *elogiumot* vagy dicsérő *Orátziót* mondana? — —